

УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШ ВА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНияТЛАРИ

Икрамова Нигора Баходировна

“Tashkent International University of Education” халқаро университети
10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.380

Аннотация. Мақолада узлуксиз таълим тизимида танқидий фикрлаш ва мустақил таълим кўникмаларини шакллантиришнинг замонавий дидактик имкониятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, рақамли таълим муҳити, компетенциявий ёндашув ва интерфаол методларнинг таълим самарадорлигига таъсири ёритилган. Муаллиф томонидан мустақил таълимни ташкил этишнинг инновацион усуллари ва танқидий фикрлашни ривожлантирувчи педагогик механизмлар илмий жиҳатдан асосланган.

Калим сўзлар: узлуксиз таълим, танқидий фикрлаш, мустақил таълим, дидактик имкониятлар, рақамли таълим, интерфаол методлар, компетенциявий ёндашув, инновацион педагогика.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING AND INDEPENDENT LEARNING SKILLS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

Ikramova Nigora Bakhadirovna

Tashkent International University of Education

Abstract. The article analyzes modern didactic opportunities for developing critical thinking and independent learning skills within the system of continuous education. It also highlights the impact of the digital educational environment, competency-based approaches, and interactive teaching methods on educational effectiveness. The author scientifically substantiates innovative methods of organizing independent learning and pedagogical mechanisms aimed at developing critical thinking.

Keywords: continuous education, critical thinking, independent learning, didactic opportunities, digital education, interactive methods, competency-based approach, innovative pedagogy.

Ҳозирги глобаллашув ва рақамли трансформация шароитида таълим тизими жамият тараққиётининг стратегик омилига айланмоқда. Замонавий меҳнат бозори нафақат муайян билимларга, балки мустақил фикрлай оладиган, таҳлил қилиш қобилиятига эга ва инновацион қарорлар қабул қила оладиган мутахассисларга эҳтиёж сезмоқда. Шу нуқтаи назардан, узлуксиз таълим тизимида танқидий фикрлаш ва мустақил таълим кўникмаларини шакллантириш долзарб педагогик муаммолардан бири ҳисобланади.

Танқидий фикрлаш шахснинг ахборотни таҳлил қилиш, мантиқий баҳолаш ва асосланган қарор қабул қилиш қобилиятини ифодалайди. *Америкалик олим Ричард Пол танқидий фикрлашни “инсоннинг ўз фикрлаш жараёнини назорат қилиши ва такомиллаштириши” сифатида* изоҳлайди [1]. Бу жараён таълим олувчининг интеллектуал мустақиллигини таъминлайди. Мустақил таълим эса таълим олувчининг педагогик жараёнда фаол субъект сифатида иштирок этишини англатади. Хусусан, *мустақил таълим инсоннинг ўз билимларини мунтазам равишда янгилаб бориши* ва касбий ривожланишини таъминлашга хизмат қилади [2].

Танқидий фикрлашнинг дидактик аҳамияти Замонавий дидактикада танқидий фикрлашни ривожлантириш таълимнинг асосий вазифаларидан бири сифатида қаралмоқда. Чунки анъанавий репродуктив таълим моделлари кўпроқ тайёр билимларни

ўзлаштиришга йўналтирилган бўлиб, талабанинг аналитик фикрлаш қобилиятини чеклаб қўяди. Америкалик файласуф, педагог ва психолог олим Жон Дьюи таъкидлаганидек, *“таълим инсонни фикрлашга ўргатиши лозим”*[3]. Шу боис таълим жараёнида муаммоларни вазиятларни яратиш, таҳлилий саволлар бериш ва баҳс-мунозара методларидан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Танқидий фикрлашни шакллантиришда қуйидаги дидактик технологиялар самарали ҳисобланади:

- кейс-стади;
- дебат технологияси;
- “ақлий ҳужум” методи;
- кластер ва интеллект-хариталар;
- лойиҳа методи;
- рефлексив таҳлил усуллари.

Мазкур технологиялар талабаларда ахборотни танқидий қабул қилиш, турли нуқтаи назарларни солиштириш ва мустақил хулоса чиқариш кўникмаларини шакллантиради.

Мустақил таълимнинг педагогик имкониятлари Мустақил таълим узлуксиз таълим тизимининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Айниқса, рақамли технологияларнинг ривожланиши мустақил таълим имкониятларини кенгайтирмоқда. Электрон платформалар, LMS тизимлари, виртуал кутубхоналар ва онлайн курслар таълим олувчиларга вақт ва макондан мустақил равишда билим олиш имкониятини бermoқда. Бугунги кунда сунъий интеллект технологияларидан таълим жараёнида фойдаланиш ҳам мустақил таълимнинг янги босқичини шакллантирмоқда. Масалан, *адаптив таълим платформалари талабанинг индивидуал қобилияти ва билим даражасига мос контентни* таклиф этиш имкониятига эга [4].

Шу билан бирга, мустақил таълимни ташкил этишда педагогнинг роли ҳам ўзгармоқда. Замонавий ўқитувчи билим манбаи эмас, балки таълим жараёнини бошқарувчи фасилитатор сифатида майдонга чиқмоқда. Бу эса шахсга йўналтирилган таълим концепциясининг ривожланиши билан бевосита боғлиқ.

Компетенциявий ёндашув ва инновацион таълим Ҳозирги таълим тизимида компетенциявий ёндашув муҳим аҳамият касб этмоқда. Ушбу ёндашув таълим олувчининг фақат назарий билимларини эмас, балки амалий, коммуникатив ва аналитик компетенцияларини ҳам ривожлантиришга қаратилган [5]. Танқидий фикрлаш ва мустақил таълим кўникмаларини ривожлантиришда STEAM таълими, флипмед классрум (flipped classroom), blended learning ва inquiry-based learning технологиялари муҳим ўрин тутди. Айниқса, флипмед классрум модели талабаларнинг дарсдан ташқари вақтда мустақил билим олишини кучайтиради.

Тадқиқотлар кўрсатишича, танқидий фикрлаш кўникмаси ривожланган талабалар:

- муаммоларни тезроқ ҳал қилади;
- ахборотларни саралай олади;
- инновацион ғоялар ишлаб чиқади;
- касбий фаолиятга тез мослашади;
- ижтимоий фаолликни намоён этади.

Бу эса таълим сифатини ошириш ва рақобатбардош кадрлар тайёрлашда муҳим омил ҳисобланади. Қайд этиш жоизки, глобаллашув ва рақамли трансформация жараёнлари жадал кечаётган ҳозирги шароитда узлуксиз таълим тизимида танқидий фикрлаш ва мустақил таълим кўникмаларини шакллантириш стратегик аҳамият касб этмоқда.

Мазкур компетенциялар шахснинг интеллектуал салоҳиятини ривожлантириш, унинг ахборотларни таҳлилий баҳолаш, мустақил қарор қабул қилиш ҳамда ўзгарувчан ижтимоий-касбий муҳитга мослашиш қобилиятини таъминловчи

муҳим омиллардан бири ҳисобланади. [6]. Шу нуқтаи назардан, таълим жараёнини инновацион педагогик ёндашувлар асосида ташкил этиш, таълим мазмунини компетенциявий ёндашув талаблари асосида модернизация қилиш ва рақамли таълим технологияларини кенг жорий этиш долзарб вазифалардан бири сифатида намоён бўлмоқда.

Замонавий дидактик ёндашувлар, хусусан, интерфаол таълим технологиялари, муаммоли таълим, кейс-стади, лойиҳа асосида ўқитиш ва коллаборатив таълим усуллари талабаларнинг когнитив фаоллигини оширишга хизмат қилади. Бундай методлар таълим олувчиларни тайёр билимларни механик ўзлаштиришдан кўра, *мустақил изланиш, таҳлил қилиш, далиллар асосида фикр юритиш ва илмий* хулосалар чиқаришга йўналтиради. [7] Айниқса, рақамли таълим муҳитида электрон платформалар, масофавий таълим ресурслари ва сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш мустақил таълимнинг самарадорлигини оширишга, таълимнинг индивидуаллашувини таъминлашга ҳамда билимларнинг узлуксиз янгиланиб боришига имконият яратади. Шу билан бирга, компетенциявий ёндашув асосида ташкил этилган таълим жараёни *талабаларда нафақат назарий билимларни, балки амалий кўникмалар, аналитик тафаккур, ижодий ёндашув* ва рефлексив фикрлаш қобилиятларини ҳам ривожлантиради [8]. Танқидий фикрлаш компетенцияси шахснинг турли ахборот манбаларини танқидий таҳлил қилиш, мантиқий хулоса чиқариш ва илмий асосланган қарор қабул қилиш қобилиятини шакллантирса, мустақил таълим кўникмалари эса таълим олувчининг ўзини ўзи ривожлантириш ва умр давомида таълим олиш эҳтиёжини қондиришга хизмат қилади. Демак, узлуксиз таълим тизимида мазкур кўникмаларни шакллантириш таълим сифатини ошириш, инновацион фикрлайдиган рақобатбардош кадрларни тайёрлаш ҳамда замонавий жамиятнинг интеллектуал тараққиётини таъминлашнинг муҳим педагогик шарти ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Richard Paul, Linda Elder. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Boston: Pearson Education, 2020.
2. Ў. Толипов, М. Усмонбоева. Педагогик технологияларнинг назарий асослари. – Тошкент: Фан, 2017.
3. John Dewey. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 2015.
4. George Siemens. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. – International Journal of Instructional Technology, 2019.
5. А.В. Хуторской. Компетентностный подход в образовании. – Москва: Эйдос, 2018.
6. Н.Н. Азизходжаева. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Тошкент: Ўқитувчи, 2019.
7. Stephen Brookfield. Teaching for Critical Thinking. – San Francisco: Jossey-Bass, 2017.
8. Lev Vygotsky. Thought and Language. – Cambridge: MIT Press, 2012.
9. Benjamin Bloom. Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2013.
10. Paulo Freire. Pedagogy of the Oppressed. – New York: Continuum, 2018.
11. Jerome Bruner. The Process of Education. – Harvard University Press, 2016.
12. David Kolb. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: Pearson Education, 2015.